

set nykypäivän kontekstissa, 2) kamppailut tunnustamisesta myöhäisantiikissa, 3) keskiajan ja uuden ajan alun tunnustamista koskevat käsitykset, 4) nykypäivän tunnustusteorian juuret sekä 5) tunnustusteorian rajat. Toisen osan kirjoituksissa sovelletaan metodologista lähestymistapaa, jossa historian tapahtumia tarkastellaan tunnustamisilmiön avulla. Kolmannen osan kirjoitusten metodina taas on tutkia tunnustamista lähteistä ilmenevien käsitysten ja käsitteiden avulla.

Rakenne on selkeä, mutta lukija saattaa ihmetellä viimeistä osiota, johon on sijoitettu kaksi artikkelia. Osioon sopii Arto Laitisen ja Teea Kortetmäen kirjoitus, joka käsittelee tunnustamisen ja kunnioittamisen inhimillisiä kustannuksia materiaaliseen rajallisuuteen sidottuna toimintana. Sen sijaan sinänsä erinomainen Miira Tuomisen oikeudenmukaisuutta, ystävyyttä ja tunnustamista antiikin keskusteluissa käsittelevä artikkeli ei oikein istu osion nimen alle, mutta lähestymistapansa puolesta se olisi sopinut kirjan kolmanteen osaan. Lisäksi tunnustusteorian rajoihin liittyen tunnustusteoriaa kriittisesti oikeudenmukaisuus- ja yhteiskuntateorioiden valossa arvioiva kirjoitus olisi ollut mielenkiintoinen. Lukija saattaa jäädä kysymään, missä määrin tunnustusteoria on riittävä väline yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden rakentamiseksi, kun tunnustamista ja kunnioitusta vaativat myös ryhmittymät, joiden perustana on ajatus toisten ihmisryhmien alistamisesta.

Tunnustamista nykypäivän kontekstissa käsittelevässä osiossa on kolme artikkelia. Simon Thompson tarkastelee uskon-

tojen tunnustamista julkisessa tilassa. Heikki J. Koskinen muotoilee välitettyä tunnustamista eli kolmannen osapuolen avulla aikaansaattua tunnustamisprosessia, jossa tunnustamisen ensisijaiset osapuolet ovat toisistaan etäällä syystä tai toisesta. Heikki Ikkäheimo hahmottelee filosofian keinoin tunnustamisen puutteen syytä.

Myöhäisantiikin osalta käsitellään varhaiskristillisyyden muotoutumista (Hartmut Leppin) sekä varhaiskristillistä filosofiaa kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa (Niko Huttunen), uskonnollisten ryhmittymien ristiriitoja myöhäisantiikissa (Mar Marcos) ja keskusteluista uskonnollisesta moninaisuudesta 300-luvun Roomassa (Maijastina Kahlos). Neljä artikkelia käsittelee tunnustamiseen liittyviä käsityksiä keskiajalla ja uuden ajan alussa. Ritva Palmén erittelee häpeää, itsensä tarkkailua ja rekognitiota koskevia käsityksiä keskiajalla. Andrea Aldo Robiglio kirjoittaa tunnustamisen teemasta Akvinolaisen ajattelussa. Virpi Mäkinen esittelee pakanoiden oikeuksien käsittelyä keskiajan lähteissä. Risto Saarinen tarkastelee tunnustamista ja maskuliinisuutta koskevia käsityksiä Lutherin Laulujen laulun luennoissa. Tunnustusteorian osalta esitellään laajasti Spinozan (Ericka Tucker) ja Hegelin (Paul Redding) tunnustamista koskevaa filosofiaa ja sen taustoja.

Tarkastelu on rajattu länsimaiseen kristilliseen perinteeseen, minkä olisi voinut ilmaista teoksen otsikossa tai ainakin tuoda johdannossa esiin. Joka tapauksessa teos on kiinnostava kokoelma erittäin korkeatasoisia ja erinomaisesti lähdeviitotettuja

ja kirjoituksia tunnustamisesta ja uskonnosta sekä niihin liittyvistä ilmiöistä antiikista nykypäivään.

Isto Peltomäki, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

Yujin Nagasawa
Maximal God: A New
Defense of Perfect Being
Theism. Oxford: Oxford
University Press 2017.
225 s.

Teologianhistoriassa niin sanottu täydellisen olion teologia yhdistetään tyypillisesti Anselm Canterburlaiseen ja hänen määritelmänsä Jumalasta jonakin jota suurempaa ei ole mahdollista olla olemassa. Riippumatta siitä mitä Anselmin ontologisesta argumentista ajatellaan, niin sanotun persoonallisen teismin kannattajat ovat perinteisesti kritisoineet täydellisen olion teologiaa, koska sitä on pidetty liian filosofisena tulokulmana. Sen lisäksi, että täydellisen olion teologiaa ei ole pidetty tarpeeksi "raamatullisena", sen on väitetty johtavan moniin hankaliin ongelmiin, jotka koskevat Jumalan käsitettä. Näyttää nimittäin siltä, että monet täydelliseksi tekevät ominaisuudet, kuten kaikkivoipuus, kaikkitieto ja kaikkiihyvyys, ovat keskenään ristiriitaisia. Näin määriteltynä Jumalan käsite (eli ns. omnijumala) olisi myös epäkoherentti ja alkuperäisen loogisen positivismin mukaisen kritiikin mukaisesti pelkkää puutaheinää.

Birminghamin yliopiston uskonnonfilosofian professorina toimiva Yujin Nagasawa on pitkään työskennellyt tämän ongelman parissa, ja nyt hän on viimein koonnut aihetta koskevat tekstinsä monografian muotoon. Kirja on ilmaisultaan erittäin selkeä ja sisältää sopivasti toistoa, mikä helpottaa paikoitellen teknisen argumentaation seuraamista. Yhdessä hänen aikaisemman teoksensa *The Existence of God* (2011) kanssa *Maximal God* muodostaa yhtä aikaa helposti lähestyttävän ja ajantasaisen katsauksen teistisiin argumentteihin.

Nagasawan keskeinen teesi on seuraava. Omniattribuuteista liikkeelle lähtevässä muodossaan täydellisen olion teologia näyttää todellakin johtavan käsitteellisiin ristiriitoihin. Näihin haasteisiin voidaan antaa erilaisia vastineita, mikä kuitenkin tyyppillisesti saattaa keskustelun hyvin nopeasti erittäin abstraktille tasolle. Omnijumalan määritelmä muodostuu näin ollen erittäin hankalaksi, koska jokaista sinänsä yksiselitteiseltä vaikuttavaa ominaisuutta täytyy koko ajan määritellä yhä tarkemmin.

Nagasawan ”maksimaalinen Jumala” on sellainen olio, jolla suurin mahdollinen määrä täydelliseksi tekeviä ominaisuuksia. Taustalla on seuraava motiivi: jos omniattribuuteista karsitaan hieman yläpäästä, ristiriitaa niiden välillä ei synny. Jos kaikkivoipuus ja kaikkiihyvyys ovat käsitteinä loogisesti jännitteiset, niin maksimaalinen teismi edellyttää vain, että Jumalalla on korkein mahdollinen määrä sekä hyvyttä että voimaa. Omnijumala ja maksimaalinen Jumala ovat keskenään yhteensopivia

käsitteitä. Jos voidaan osoittaa, että omnijumala on ristiriidaton, hyvä niin, mutta jos argumenttia omnijumalan puolesta ei ole saatavilla, maksimaalinen Jumala on eräänlainen peräänantamisasema. Tosin Nagasawa on sitä mieltä, että nimenomaan maksimaalinen Jumala on paremmin linjassa raamatullisen jumalakuvan kanssa, koska Raamattu ei käytä Jumalasta puhuessaan omniattribuutteja.

Kirjansa ensimmäisessä luvussa Nagasawa osoittaa, kuinka täydellisen olion teologia ei ole vain Anselmin keksintö, vaan sen juuret ovat jo antiikin filosofiassa sekä Vanhassa ja Uudessa testamentissa. Tässä yhteydessä esitellään myös teesi ja tarkempi määritelmä maksimaalisesta Jumalasta.

Toinen luku käsittelee täydellisen olion teologiaa vastaan suunnatut potentiaaliset argumentit, jotka jakaantuvat kolmeen luokkaan. Ensinnäkin voidaan pyrkiä osoittamaan, kuinka omniattribuutit ovat sisäisesti ristiriitaisia. Klassinen esimerkki tästä on kiven paradoksi eli kysymys, voiko kaikkivoipa Jumala luoda niin suuren kiven, että hän ei jaksakaan nostaa sitä. Toiseksi voidaan pyrkiä osoittamaan, kuinka omniattribuutit joutuvat keskenään jännitteeseen. Esimerkiksi voidaan väittää, että Jumala ei kykene tuntemaan pelkoa tai muuta heikkoutta. Kolmanneksi ristiriita muodostuu omniattribuuttien ja maailman ominaisuuksien välillä. Tällöin kyseessä on kärsimyksen ja Jumalan kätkeytyneisyyden ongelma.

Nagasawa osoittaa, kuinka maksimaalisen Jumalan käsite ei jää näiden ristiriitojen vangiksi. Samassa luvussa hän vastaa

myös maksimaalisen Jumalan käsitettä vastaan suunnattuihin argumentteihin. Ehkä olennaisin näistä koskee ”palvonnanarvoisuutta”: jos Jumala ei ole täydellinen, onko hän palvonnan arvoinen? Nagasawa kiertää tämän haasteen alleviivaamalla sitä, että maksimaalinen Jumala on aktuaalisesti korkein mahdollinen olio, sekä tarjoamalla yksityiskohtaisia määritelmiä siitä, mitä täydellisyydellä voidaan tarkoittaa ja kuinka maksimaalinen Jumala voi olla täydellinen.

Nostan tässä yhteydessä esiin vain yhden mahdollisen maksimaalisen Jumalan käsitettä koskevan kritiikin, johon Nagasawa ei kirjassaan vastaa. On loogisesti mahdollista, että useampi olio voi täyttää maksimaalisen Jumalan kriteerit erilaisten täydelliseksi tekevien ominaisuuksien kombinaatioilla. Näin olisi mahdollista, että on olemassa vaikkapa sata eri tavoin maksimaalista Jumalaa. Tämän johtopäätöksen estämiseksi määritelmään tulisi lisätä ehto, jonka mukaan maksimaalisia Jumalia voi olla vain yksi eli täydelliseksi tekevien ominaisuuksien summa voi täytyä vain yhdellä tavalla.

Kolmas luku keskittyy ontologiseen argumenttiin ja erityisesti Peter Millicanin sitä vastaan suuntaamaan kritiikkiin. Sekä Nagasawa että Millican myöntävät, että ehkä tunnetuin argumentin kantilainen kritiikki ei toimi. Kanthan esitti, että olemassaolo ei ole predikaatti, mikä kaataisi Anselmin argumentin. Nykyään Kantin kritiikkiä pidetään liian riippuvaisena näkemysistä, jotka voidaan helposti kyseenalaistaa. Millican pyrkiikin tarjoamaan uudenlaisen kritiikin, joka kohdistuu vain argumentin

sisäiseen logiikkaan. Hän esittää, että Anselm edellyttää näkemyksen, jonka mukaan olemassaolo tekisi aina jostakin automaattisesti täydellisemmän. Tällöin olemisen hierarkia voidaan rakentaa siten, että jokin olemassa oleva ja korkea-arvoinen olio (vaikkapa Marcus Aurelius) on ylempi kuin Jumala, joka ei ole aktuaalisesti olemassa.

Nagasawa kuitenkin huomauttaa, että Millicanin kritiikki perustuu epästandardiin tulkitaan Anselmin argumentista. Sen mukaan vertailun kohteena eivät olekaan Jumala, joka on olemassa mielessä, ja Jumala, joka on olemassa sekä mielessä että todellisuudessa, vaan Jumala, joka on olemassa mielessä, ja mikä tahansa muu todellisuudessa olemassa oleva olio. Samoin erilaiset parodia-argumentit (kuten Gaunilon täydellinen saari), joita on viime aikoina kehitetty muutamia uusia, epäonnistuvat, koska ne eivät ole formaalisesti samanlaisia kuin alkuperäinen argumentti tai niihin sisällytetään sellaisia premissejä, joita alkupe- räiseen argumenttiin ei kuulu.

Teoksensa lopuksi Nagasawa tarjoaa ratkaisua modaalista ontologista argumenttia vaivaneeseen ongelmaan, joka koskee argumentin ensimmäistä, niin sanottua mahdollisuuspremissiä: jos voidaan osoittaa, että välttämättömän Jumalan olemassaolo on mahdollinen, tästä seuraa yleisesti hyväksytyjen logiikan sääntöjen mukaan, että Jumala on aktuaalisesti olemassa. Hankaluudeksi on kuitenkin jäänyt, kuinka osoittaa se, että Jumala on mahdollinen. Nagasawan mukaan erillistä argumenttia tämän puolesta ei tarvita, mikäli maksimaalisen Jumalan käsite

hyväksytään, koska määritelmä itsessään määrittelee Jumalan mahdolliseksi. Näin Nagasawan malli tarjoaa kiinnostavan käänteen myös ontologista argumenttia koskevaan keskusteluun.

**Olli-Pekka Vainio, dos.
Dogmatiikan yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto**

**WILLIAM LANE CRAIG
God and Abstract Objects:
The Coherence of Theism:
Aseity. Cham: Springer
2017. 540 s.**

William Lane Craig on tunnettu yhdysvaltalainen apologeetta ja analyttinen uskonnonfilosofi. Käsillä oleva kirja on kolmas osa hänen pitkäkestoista tutkimusprojektiaan, joka koskee teismen koherenssia. Projektin aiemmissa osissa Craig on käsitellyt Jumalan kaikkietävyvyyttä ja ikuisuutta. Nyt hän keskittyy tarkastelemaan ja puolustamaan Jumalan olemassaolon riippumattomuutta kaikista muista olioista. Englanniksi tästä ominaisuudesta käytetään termiä "aseity", joka juontuu latinankielisestä ilmaisusta *a se* (itsestään). Termiä on hankala suomentaa. Craigin mukaan merkittävin haaste Jumalan olemassaolon riippumattomuudelle on niin sanottu Jumalan ja abstraktien objektien ongelma. Tämä selittää, miksi kirjan nimessä mainitaan abstraktit objektit.

Kattava kirja koostuu neljästä osasta ja kahdestatoista luvusta. Ensimmäisessä osassa Craig käsittelee toisaalta Jumalan olemassaolon riippumattomuutta

ja sen perusteluja, toisaalta abstrakteja olioita ja perusteluja niiden olemassaolon puolesta. Ensimmäisessä osassa Craig esittää myös sen ongelman, jonka abstraktit objektit muodostavat Jumalan olemassaolon riippumattomuudelle. Kirjan toisessa ja kolmannessa osassa Craig analysoi erilaisia ratkaisuja Jumalan ja abstraktien objektien ongelmaan. Neljäs osa koostuu lyhyestä loppupohdinnasta.

Filosofiassa tunnetaan jaotettu *ens a se* ja *ens ab alio*. Olion *a se* olemassaolo ei riipu yhdestäkään toisesta oliosta; olion *ab alio* olemassaolo riippuu jostakin toisesta oliosta. Craigin mukaan on vahvoja Raamatusta, kirkkoisiltä ja täydellisen olion teologiasta nousevia perusteita ajatella, että Jumala yksin on *a se*. Kaikki muut oliot ovat *ab alio*, ja niiden olemassaolo riippuu pohjimmiltaan Jumalasta. Craig väittää, että moderni platonismi problematisoi tämän yksisuuntaisen riippuvaisuussuhteen Jumalan ja muiden olioiden välillä. Platonismin mukaan konkreettisten olioiden lisäksi on olemassa abstrakteja olioita, kuten lukuja, propositioita ja ominaisuuksia, jotka ovat *a se* ja joiden olemassaolo ei siten riipu Jumalasta. Itse asiassa platonismin mukaan Jumalan olemassaolo Jumalana riippuu eräistä abstrakteista olioista, nimittäin niistä ominaisuuksista, joita Jumala toteuttaa. Näin platonismi ei vain problematisoi ajatusta Jumalasta ainoana oliona *a se*, vaan siitä seuraa, ettei Jumala edes ole *a se*. Platonismin mukaan Jumalan asemesta abstraktit oliot ovat perimmäisin todellisuus.

Platonismin haasteeseen Jumalan olemassaolon riippumattomuudelle on vastattu eri